

### Türkiye'de Kürt Sorunu: Ulus-devletin şiddetle uygulanması üzerine

Küveli, Ismail

Erstveröffentlichung / Primary Publication

Arbeitspapier / working paper

**Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:**

Küveli, I. (2022). *Türkiye'de Kürt Sorunu: Ulus-devletin şiddetle uygulanması üzerine*. Köln. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-79593-2>

**Nutzungsbedingungen:**

*Dieser Text wird unter einer CC BY-SA Lizenz (Namensnennung-Weitergabe unter gleichen Bedingungen) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.de>*

**Terms of use:**

*This document is made available under a CC BY-SA Licence (Attribution-ShareAlike). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>*

(*Şu şekilde alıntılanacak: İsmail Küpeli (2022): Türkiye'de Kürt Sorunu: Ulus-devletin şiddetle uygulanması üzerine, Köln: Köln Üniversitesi*)

## **Türkiye'de Kürt Sorunu: Ulus-devletin şiddetle uygulanması üzerine**

*İsmail Küpeli*

Vaka çalışmasının başlangıç tezi, Türkiye'deki Kürt nüfusun birleşik bir Türk ulusunun yaratılmasının önündeki ana engel olduğuydu. 1920'ler ve 1930'larda incelenen olayların analizi bu tezi doğrulamıştır. Bu amaçla, Kemalist devlet liderliğinin 1923'ten itibaren ortaya attığı Türk ulus devleti fikirleri ve taslakları ile bunlardan Kürt nüfusa karşı türetilen stratejiler ve önlemler sunulmuş ve eleştirel bir şekilde tartışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'te kuruluşu ile 1937/1938'de Dersim bölgesinde gerçekleştirilen imha operasyonları arasındaki dönemin belirleyici bir şekilde sözde Kürt sorunu tarafından şekillendirildiği ortaya çıkmıştır. 1938'den sonraki gelişmelere bakıldığında da bu sorunun geçerliliğini bugün de koruduğu görülmektedir. Türkiye'deki mevcut resmi tarih yazımının söylemsel tepkileri de 1920'ler ve 1930'lardaki devlet açıklamalarının devamı niteliğindedir (bir örnek için bkz. Değerli 2008).

Kemalistlerin 1923'te devletin kuruluşunu sözde bir sıfır noktası olarak görmeleri, Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki söylemsel ve söylemsel olmayan süreklilikleri inkâr etmektedir. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki imparatorluk liderliğinin ve daha sonraki Jön Türk hükümetinin politikalarının analizleri, homojen bir Türk ulusu ve tek tip bir Türk ulus-devleti fikirlerinin açıkça daha eski kökenli olduğunu gösterebilmiştir. Ancak bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin zaman zaman "ulus-biçiminin tarih-öncesine" (Balibar 1990: 109) dönüştürüldüğünü özeleştirel olarak belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş hiçbir şekilde kaçınılmaz ve hatta doğal bir gelişme olarak görülemez. Aksine, nesilleri kapsayan ve neredeyse bütün bir yüzyıl süren milliyetçi bir hareketin sonucudur (bkz. Dabağ 1998). Osmanlı İmparatorluğu genellikle çok etnili ve çok dinli bir devlet olarak tanımlanır.

Bununla birlikte, kural ve düzen sisteminin eleştirel bir incelemesi genellikle ihmal edilmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve sosyal yapısı incelendiğinde ortaya çok farklı bir tablo çıkmaktadır. İmparatorluğun yönetim sisteminde kurallar imparatorluk liderliği tarafından .tarafından belirleniyor ve buna göre de Müslümanlar egemen ulus olarak kabul ediliyordu belirlenirdi. İmparatorlukta yaşayan gayrimüslimler ise siyasi, hukuki ve sosyal konularda açıkça onlardan aşağı kabul ediliyordu (bkz. Dabag/Platt 2015: 279). Bu düzende Kürtler, Müslüman olarak egemen ulusun bir parçasıydı. Yerel Kürt elitleri, imparatorluk liderliğine karşı yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece Doğu Anadolu'daki kendi bölgelerini nispeten bağımsız bir şekilde yönetebildiler. Osmanlı İmparatorluğu yönetimi de örneğin Hamidiye alaylarının kurulması gibi önlemlerle Kürt elitlerinin sadık tutumunu teşvik etti (bkz. Ağuıçenoğlu 1997: 188-190). Kürt elitlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet aygıtına bu tür bir entegrasyonu ve Kürtlerin egemen ulusa bağlılığı, Kürt aktörlerin - Kürt proto-milliyetçileri de dahil olmak üzere - Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra bile bir Kürt ulus-devletinden ziyade tüm Müslümanlar için ortak bir devletin korunmasına odaklanma eğiliminde olmalarının iki temel faktörüdür.

Jön Türkler 1908'de iktidara gelip Türk milliyetçi programlarını uygulamaya başladıktan kısa bir süre sonra Kürt elitleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler kötüleşti. 1909'da Jön Türk hükümetinin, Türk olmayan tüm örgüt ve derneklere yasaklaması, özellikle Kürt ulusalcılık yanlılarının muhalefete katılmasına sebep oldu. Bununla birlikte Hamidiye alayları ise farklı bir isim altında varlık göstermeye devam etti. Hükümet bu şekilde geleneksel Kürt elitlerinin desteğini almaya devam etmek istemiştir (bkz. Bajalan 2009: 75-76). Jön Türk hükümeti döneminde, iş birliği ve baskı arasında, geleneksel Kürt elitlerine kur yapmak ve Kürt proto-milliyetçilere karşı savaşmak arasında bir denge kuruldu. Kısacası Kürt elitlerinin bir anlamda sistemle ilişkisi devam etti. Öyle ki, 1915'te Ermenilere yönelik soykırım, ancak Jön Türk hükümetinin yerel Kürt elitleriyle işbirliği sayesinde mümkün olmuştu.

Bununla birlikte, daha Birinci Dünya Savaşı sırasında Jön Türkler, Kürtleri homojen bir Türk ulus devletine giden yolda bir engel olarak görmeye başladılar. 1916'da Jön Türk hükümeti bir yandan iskân politikalarıyla Kürt nüfusunu dağıtmayı ve asimile etmeyi

amaçlamış(bkz. Dündar 2002: 140-144), diğer yandan da Hıristiyan nüfus grupları yok etmeye ya da sürmeye devam etmiştir. Böylelikle Jön Türkler, Türk olmayan gruplara karşı sonraları Kemalist rejimin benimseyeceği bir yaklaşımı da meşrulaştırmış oldu. Homojen bir Türk ulusu yaratmak amacıyla bir taraftan Gayrimüslimlerin asimile edilemezliği ve dolayısıyla ortadan kaldırılmaları gerektiği ilan edilirken, diğer taraftan da Kürtler gibi Türk olmayan Müslüman gruplar, asimilasyon politikasının ana hedefi haline gelmiştir.

Türkiye'de resmi tarihçiliğin eleştirel analizi ve yaygın tarih anlatılarının yapıbozumu, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1918'de I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ile 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması arasındaki döneme atıfta bulunmaktadır. Bu dönem, tarih yazımında sadece Türkiye'de değil, birçok Batı ülkesinde de Türk Kurtuluş Savaşı veya Türk Bağımsızlık Savaşı olarak adlandırılır. Bu terimler, Birinci Dünya Savaşı'nın galip güçleri tarafından işgal edilmiş, ancak daha sonra kendini kurtarmayı başarmış ve sonunda bağımsız olmuş bir ülke olarak Türkiye imajını zorlamaktadır. Tarihsel analiz burada da tamamen farklı bir tablo ortaya koyar.. Öyle ki, 1918'deki ateşkes anlaşması ve 1920'deki Sevr Barış Antlaşması, esas olarak Anadolu'da önemli ölçüde küçültülmüş bir toprak üzerinde olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun devamını öngörüyordu. . Fakat Müslüman elitlerin Sevr Antlaşması'nı reddetmesi ve imparatorluk yönetiminin antlaşmayı uygulamak için isteği ve de gücü olmaması sebebiyle, Sevr hiçbir zaman uygulanmadı. Başta Büyük Britanya ve Fransa olmak üzere İtilaf Devletleri de anlaşmayı uygulamada (örneğin askeri tedbirler yoluyla) başarısız oldular. 'Türk Kurtuluş Savaşı' olarak adlandırılan süreç, bu nedenle öncelikle Anadolu'daki gayrimüslim nüfus gruplarına, örneğin Batı Anadolu'daki sözde Rumlara ve Doğu Anadolu'daki Ermenilere karşı yürütülmüştür. O dönemde Kürt elitleri kendilerini hala Müslüman egemen ulusun bir parçası olarak görüyor ve bu nedenle gayrimüslimlere de karşı çıkıyorlardı (bkz. Bruinessen 1989: 570). Bu arada, Mustafa Kemal gibi subayların önderlik ettiği Müslüman direniş hareketi giderek bir Türk ulusal hareketine dönüştü. Her ne kadar bu hareket tüm Müslüman egemen ulusun çıkarlarını temsil etmeye devam ediyormuş gibi görünse de en geç devletin kuruluşundan sonra yeni devletin, tüm Müslümanların ortak bir devleti olmak yerine, bir Türk ulus devleti olacağı anlaşıldı. Türk olmayan Müslümanların sürekli

desteğiyle, Türk ulusal hareketi yavaş yavaş bir Türk ulus devleti kurdu. Bununla birlikte, Anadolu'daki gayrimüslim nüfus gruplarının sürülmesini ve yok edilmesini ilerletmeye de devam etti (bkz. Naimark 2008: 54-55, 66-70). Türkiye'nin Doğu Anadolu'da Ermenistan'a ve Batı Anadolu'da Yunanistan'a karşı kazandığı zaferler ile İngiltere ve Fransa'nın Sevr Barış Antlaşması'nı askeri olarak uygulama konusundaki isteksizliği, 1923 yılında Lozan Antlaşması'nın imzalanmasına yol açtı. Bu antlaşma, Sevr Antlaşması'nın aksine, Türk olmayan nüfus grupları için siyasi haklar içermediği için Türk ulusal hareketinin toprak taleplerini büyük ölçüde teyit etmiş oldu. .

Lozan Antlaşması'ndan sonra uluslararası alanda tanınan yeni Türk ulus devleti, siyasi muhalefetin toplumsal muhalefet kadar istenmeyen bir şey olduğu otokratik bir devlettir (bkz. Tunçay 1989: 46-56). 1923'teki Vatana İhanet Yasası ve istiklal mahkemelerinin yeniden kurulması, anayasal prosedürlerin kısıtlamaları olmaksızın siyasi muhaliflere karşı harekete geçilmesini mümkün kılmıştır. 1925'teki Şeyh Said ayaklanması, Kemalist liderliğin otokratik çizgisini daha da yoğunlaştırması için hoş bir fırsat oldu. Kamu Huzurunu Koruma Kanunu ile hükümetten bağımsız her türlü ses veya örgüt basitçe yasaklandı veya ezildi (bkz. Aybars 2014: 305). Yoğun bir biçimde kullanılan İstiklal mahkemeleri aracılığıyla ölüm cezası başta olmak üzere diğer acımasız cezaların da yardımıyla, çeşitli siyasi ve sosyal güçler çözüldü. Kürt illerinde sıkıyönetim ilan edildi. Ayaklanmanın bastırılması ve Şeyh Said'in tutuklanmasından sonra da devam eden askeri operasyon sırasında 15.000'den fazla insan öldürüldü ve on binlerce insan yerinden edildi. Daha sonra sıkıyönetimin yerini olağanüstü hal ve diğer özel yönetim biçimleri aldı. Kürt illeri devletin nüfus politikasının nesnesi haline geldi. Bu, Türkiye'nin batı bölgelerine zorla yerleştirme ve Türk göçmenlerin eskiden Kürt olan bölgelere yerleştirilmesi yoluyla Kürtleri bağımsız bir nüfus grubu olarak yok etmeyi amaçlıyordu.

Devletin ve toplumun otokratik dönüşümü ve her türlü siyasi muhalefetin ortadan kaldırılmasıyla Kemalist liderlik, kendi Türk ulusu ve Türk ulus devleti kavramını dayatmayı başardı. Türk ırkının binlerce yıldır var olduğunu ileri süren Türk Tarih Teorisi ve ona eşlik eden Güneş Dil Teorisi de bu amaca hizmet etti. . Bu teorilere göre Türkler, ilk medeniyetleri kurarak, dünya tarihindeki ilerlemeden sorumlu olmuş ve diğer birçok halkı daha yüksek bir gelişme seviyesine yükseltmiştir (bkz. İnan/Akçura/Galip 1930: 38-

39). Böylece Türkiye'nin ulusal toprakları Türk ulusunun vatanı olarak ilan edilmiştir. Homojen ve değişmez bir Türk dili, kültürü ve tarihi varsayımı, ırk ve millet denklemiyle el ele gitmiştir. Bu da benlik ile öteki arasına aşılmaz bir çizgi çekilmesini mümkün kılmıştır. Öteki, bu durumda Kürtler gibi Türk olmayan Müslüman halklar, ancak bir yandan asimilasyona layık olduklarını kanıtladıkları, diğer yandan da kendi kültürel ve dilsel kimliklerinden tamamen vazgeçmeye istekli oldukları takdirde Türk ulusunun bir parçası olabilirdi. Gayrimüslim nüfus gruplarının üyeleri kendiliğinden asimile edilemez olarak görülüp temelde ulusun dışında tutulurken, Kürtler gibi Türk olmayan Müslümanlar asimilasyon politikasının nesnelere haline gelmiştir. Başarılı bir asimilasyonun ve dolayısıyla meşru devlet nüfusunun bir parçası olma hakkının ön koşulu, kişinin kendi kimliğinden tamamen vazgeçmesinin yanı sıra devlete ve onun siyasi liderliğine koşulsuz sadakat göstermesiydi (bkz. Bayrak 1994: 245). Çerkesler, Lazlar veya Pomaklar gibi Türk olmayan daha küçük Müslüman nüfus grupları söz konusu olduğunda, bu o kadar başarılı olmuştur ki, bu gruplar kendi kimliklerini büyük ölçüde kaybetmiş ve bu grupların bireysel üyeleri Türk ulusu içinde asimile olmuştur. Fakat, söz konusu Kürtler olduğunda, bu asimilasyon politikasının büyük ölçüde başarısız olduğunun altını çizmek gerekir. Türk devleti, Kürt illerini ancak askeri güç kullanarak kontrol altına alabildi. Kürt nüfus devlete mesafeli, hatta düşmanca yaklaşmaya devam etti. Ancak, incelenen dönem boyunca, yani 1925 ile 1938 yılları arasında, Türk devletine karşı sadece iki gerçek isyan olmuştur. Bunlar, her ikisi de geleneksel Kürt elitleri ile Kürt milliyetçilerinin koalisyonu tarafından düzenlenen 1925'teki Şeyh Said ayaklanması ve 1930'daki Ağrı ayaklanmasıydı. Ağrı Ayaklanması da Şeyh Sait Ayaklanması gibi kısa sürede bastırıldı, ancak bastırma daha sonra bir imha operasyonuna dönüştü. İncelenen diğer tüm olaylar ayaklanma değil, daha ziyade askeri operasyonlar olarak tanımlanmalıdır. Ya önemsiz, yerel olaylar (sığırcı hırsızlığı gibi) ya da yerel halkın sadakatsiz olduğu iddia edilen davranışları (vergi ödememe veya asker kaçakçılığı gibi) devletin askeri hareketinin nedeni olarak gösterildi. Askeri operasyonlar ya sözde 'eğitim' operasyonları (Tedip) ya da imha operasyonları (Tenkil) olarak planlanmıştır. Bu süreçte tedip operasyonları, defalarca tenkil operasyonlarına dönüşmüştür (bkz. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı 2012a: 174). Bu tür bir tırmanma genellikle Türk subaylarının

öldürülmesi veya Türk askerlerinin firar etmesi gibi münferit olaylardan kaynaklanmıştır. Tedip ve Tenkil operasyonları sırasında sayısız köy yok edilmiş veya yakılmıştır Sakinleri kısmen veya tamamen yok edilmiş, hayatta kalanlar ise zorla sınır dışı edilmişlerdir. Yerel halkın operasyon bölgesinden kaçmasını engellemeyi amaçlayan askeri operasyonlar sırasında, mağaralar gibi sığınma yerleri de sistematik olarak tahrip edilmiş ve içindeki insanlar öldürülmüştür. Ordu, öldürme ve yıkımlarda silahlı savaşçılar ile silahsız siviller arasında ayırım yapmamıştır.

1937/1938'de Dersim bölgesindeki askeri operasyonlar kontrgerilla olarak tanımlanamaz çünkü, bunlar açıkça planlanmış imha operasyonlarıydı. Başlangıçta Dersim bölgesi bir "sorun", bir "çıban" ya da bir "yara" olarak adlandırılarak devletin homojenleştirme politikasının hedefi haline gelmişti. Diğer imha operasyonlarından farklı olarak, somut planlama yıllar önce başlamıştır (bkz. Jandarma Umum Kumandanlığı 1932: 218-219). Ayrıca, 1937/1938 yıllarında Dersim bölgesinde gerçekleştirilen operasyonlar, 1935 yılında Tunceli Kanunu ile özel bir yasal çerçeve oluşturulmuş olması bakımından da özel bir durumdur. Özellikle 1938'de imha operasyonları Dersim'in tüm nüfusuna yönelikti. Zaza Aleviler dinsel ve dilsel açıdan özel bir grup olduğundan, bu nüfusun önemli bir kısmının hedefli bir şekilde yok edilmesi kesinlikle soykırım (girişimi) olarak tanımlanabilir (bkz. Boztaş 2014: 182). Ancak, 1937/1938'de Dersim'de yaşanan olayların bilimsel olarak yeniden değerlendirilmesi henüz soykırım olarak tanımlanmasını mümkün kılacak kadar ilerlememiştir. Dolayısıyla burada şimdilik bir anlamda "imha operasyonları" terimi kullanılmaktadır.

1925-1938 yılları arasındaki askeri operasyonların eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmemesi, imha ve yıkımların genel bir bilançosunun çıkarılmasını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle burada tahmin ve spekülasyonlara başvurulmalıdır. Önceki literatüre, Genelkurmay raporlarının analizine ve diğer kaynaklara dayanarak, 1925-1938 yılları arasındaki askeri operasyonlar sırasında yaklaşık 60.000 kişinin öldürüldüğü ve 180.000'den fazla kişinin yerinden edildiği ileri sürülebilir. Devletin, Kürt illerine nüfuz etme girişiminin bir parçası olarak askeri operasyonlar, bu bölgelerin Türk devleti tarafından siyasi ve askeri olarak kontrol edilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu sonuncusu, Kürt toplumuna tamamen nüfuz etme ve onu kendi terimleriyle temelden

dönüştürme girişiminde başarısız oldu. Tamamen baskıcı asimilasyon politikası, geniş Kürt nüfusuna hiçbir olumlu teşvik sunmadı. Aksine, devlet şiddeti pek çok Kürdün devlete mesafeli ve hatta düşmanca bir tutum geliştirmesini sağladı. Bu durum, Kürt milliyetçilerinin sonraki on yıllarda Kürt nüfusun bir kısmını kazanmasını kolaylaştırdı.

### **Bir Bahçıvan Devlet Olarak Türkiye ve Çatışma Çalışmalarının Sınırları**

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti için belirleyici olan tarihsel bir evrenin yeniden değerlendirilmesine katkıda bulunmakla kalmıyor, mevcut literatürde büyük ölçüde fark edilmemiş ya da ihmal edilmiş çok sayıda devlet şiddeti önlemine ilişkin araştırmayı da içeriyor. Bununla birlikte bu çalışma, ulus-devlet ve ulus-devlet nüfus politikasına ilişkin önceki teorik yaklaşımlardaki boşlukları ve eksikliklerini de ortaya koyuyor. Bu tarihsel bireysel vaka çalışması çerçevesinde yeni teorik yaklaşımlar üretilmemiş olsa bile, çatışma araştırmaları alanındaki ilgili kavramların sınırlılıklarını göstererek, yeterli ve daha az yeterli eğilimleri tanımlamıştır.

İlkel ve inşacı milliyetçilik anlayışı arasındaki daha önceki tartışmalar artık büyük ölçüde ikincisinin lehine sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, bir devlet ile vatandaşları arasındaki ilişkilerin sözleşme ve mübadele ilişkisi olarak anlaşılıp anlaşılmayacağı sorusu hala tartışılmaktadır. Örneğin Weber veya Jellinek'i takiben, böyle bir ilişkiyi iddia etmek ve sonuç olarak devletin güç kullanma tekeli temelde meşru görmek hegemoniktir. Bu pozisyona bu makalede, özellikle Zygmunt Bauman'a dayanan başka bir bakış açısıyla karşı çıkılmaktadır (bkz. Bauman 1995: 35, 54-55). Bu bakış açısına göre devlet, halkının sözleşmeli bir ortağı ya da şiddeti dizginleyen bir aktör değildir. Bauman daha ziyade devleti, kendi nüfusunu tasarım ve stratejilerinin uygulanması için bir kaynak olarak gören ve şiddetli bir nüfus politikası aracılığıyla önceden planlanmış bir devlet ulusu yaratmaya çalışan bahçıvan bir devlet olarak görür. Böyle bir bahçıvan devlette, vatandaşların hakları her zaman devletin çıkarlarına tabi kılınır. Bu aynı zamanda bölge sakinlerinin fiziksel bütünlük hakkını da içermektedir. 1925-1938 yılları arasındaki Türk askeri operasyonlarının analizi, Türk devletinin vatandaşlarının bir kısmının fiziksel bütünlük hakkını sistematik olarak göz ardı ettiğini gösteriyor. Devlet, ilgili operasyon



bölgesinde neredeyse hiçbir kısıtlama olmaksızın insanları öldürmüş veya yaralamıştır. Hangi şiddet önlemlerinin kullanıldığı, hangi bölgelerde hangi insan gruplarına saldırıldığı, kimin öldürülüp kimin öldürülmediği - tüm bu kararlar, öncelikli bir hedefin peşinden giden devlet yönergelerinin sonucudur: homojen bir Türk ulusu ve tek tip bir Türk ulus devleti yaratmak. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti, Bauman'ın anlayışında bir bahçıvan devlettir.

Ayrıca askeri operasyonların analizi, uzun süredir baskın olan ulus-devlet odaklı çatışma araştırmalarında kullanılan terminolojinin amaca yönelik olmadığını göstermiştir. Bu durum özellikle çatışmanın, iki örgütlü ve tanımlanabilir aktör arasında tanımlanabilir bir çatışma nesnesi üzerindeki anlaşmazlık olarak tanımlanması için geçerlidir. Burada, bahçıvan bir devletin şiddet içeren nüfus politikasını ve buna eşlik eden tüm nüfus gruplarına yönelik planlı toplu katliamları kavramsallaştırmak için başka kavramlara ihtiyaç vardır. Çatışma yerine, imha (bkz. Häussler 2018: 112-117) ve soykırımdan söz edilebilir - ikincisi, homojen bir ulus fikri gibi siyasi tasarımları şiddetle uygulamak amacıyla planlı bir imha anlamında (bkz. Platt 2005: 33). Bu tür planlı imhanın başlangıcı, örneğin 1937/1938'de Dersim'deki askeri operasyonlarda görülebilir.

Ancak, 1925-1938 yılları arasındaki askeri operasyonların eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmesinin henüz başlamamış olması, bu operasyonların karakteri hakkında daha kesin ifadelerde bulunmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, bugüne kadarki tarih yazımında ya kontrgerilla ya da silahlı isyancılara karşı askeri harekât olarak tanımlanan bu operasyonlar, çoğunlukla imha operasyonları olarak adlandırılmalıdır. Tarihsel bir yeniden değerlendirmeyi mümkün kılan, 1925 ile 1938 yılları arasındaki askeri operasyonların böylesine yeterli bir şekilde tanımlanmasıdır. Şimdiye kadar Türk resmi tarih yazımı tarafından engellenen bu yaklaşım, bir gözden kaçma ya da basitçe hata olarak değerlendirilemez. Aksine, , incelenen olayların bugüne kadar tasvir edilme biçimi, dönemin şiddet politikalarını meşrulaştırmaya ve böylece homojen bir Türk ulusu veya homojen bir Türk ulus-devleti ve Ötekiler olarak Kürtler fikirlerine geçerlilik kazandırmaya hizmet etmektedir.

Bu çalışma, onlarca yıllık devlet şiddetinin şimdiye kadar çok az fark edilmiş bir örneğine ya da başka bir deyişle, bahçıvan bir devletin imha ve sürgün yoluyla bir devlet ulusu

yaratma girişimine dikkat çekmektedir. 1925-1938 yılları arasındaki münferit imha operasyonları ayrı çalışmalarda incelenebilir ve incelenmelidir. Ancak bu çalışma, bireysel vaka çalışmalarının ötesinde, sadece Türkiye'de değil, günümüzde de hegemonik olan ulus, ulus-devlet ve devlet meşruiyeti kavramlarına ve devlet ile halk arasındaki ilişkilere yönelik temelde daha eleştirel bir tutum önermektedir. Bu tutum akademik yeniden değerlendirmeye sınırlı kalmamalı, eleştirel milliyetçilik araştırmalarından esinlenen tarihsel-politik eğitim için de belirleyici olmalıdır. Eleştirel akademik araştırmalar ve siyasi eğitim, milliyetçi kimliklerin geri itilmesine katkıda bulunabilir ve böylece Almanya'daki göçmen sonrası toplumdaki çatışmaları demokratik ve çoğulcu bir çerçevede müzakere edilebilir hale getirebilir. Bu tür eğitim ve müzakere süreçleri, Türkiye'deki toplumsal barış ve uzlaşma süreçleri için de model olabilir. Bu şekilde, vaka çalışmasından elde edilen iç görüler, milliyetçi kimliklerin geri itilmesine ve buna bağlı çatışma hatlarının azaltılmasına katkıda bulunabilir. Bu hiçbir şekilde sadece Türkiye'deki sözde Kürt sorunu bağlamında geçerli değildir. Daha ziyade, başka ülkelerde de kontrgerilla ya da anti-gerilla savaşıdan söz edilen ama aslında imha operasyonları olan başka vakalar olduğu varsayılmalıdır. Bu durumlarda da eleştirel tarihsel yeniden değerlendirmeye, önceki hegemonik tarihsel anlatıların ötesinde bilimsel araştırmalara ve ilgili bulgulardan yararlanabilecek ve böylece demokratik ve çoğulcu toplumların yaratılmasına ve güçlendirilmesine katkıda bulunabilecek tarihsel-politik eğitim çalışmalarına ihtiyaç vardır.

### **Referanslar:**

Ağuiçenoğlu, Hüseyin (1997): *Genese der türkischen und kurdischen Nationalismen im Vergleich*, Münster: Lit Verlag.

Aybars, Ergün (2014): *İstiklal Mahkemeleri*, İstanbul: Doğan Kitap.

Bajalan, Djene Rhys (2009): *Kurds for the Empire: "The Young Kurds" (1898-1914)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Balibar, Etienne (1990): *Die Nation-Form: Geschichte und Ideologie*, in: Balibar, Etienne/Wallerstein, Immanuel (Hrsg.) (1990): *Rasse, Klasse, Nation. Ambivalente Identitäten*: Hamburg: Argument-Verlag, S. 107–130.

Bauman, Zygmunt (1995): *Moderne und Ambivalenz. Das Ende der Eindeutigkeit*, Frankfurt a. M.:

Fischer Taschenbuch Verlag.

Bayrak, Mehmet (1994): Kürdoloji Belgeleri, Ankara: Öz-Ge Yayınları.

Boztas, Özgür Inan (2014): Völkerstrafrechtliche Aufarbeitung der Handlungen der türkischen Republik an den Zaza-Aleviten in Dersim in den Jahren 1937 und 1938, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Bruinessen, Martin van (1989): Agha, Scheich und Staat. Politik und Gesellschaft Kurdistans: Berlin: edition Parabolis.

Dabag, Mihran (1998): Jungtürkische Visionen und der Völkermord an den Armeniern, in: Mihran Dabag/Kristin Platt (Hrsg.): Genozid und Moderne. Strukturen kollektiver Gewalt im 20. Jahrhundert, Opladen: Leske und Budrich, S. 152–206.

Dabag, Mihran/Platt, Kristin (2015): Die Armenier im Osmanischen Reich und der Völkermord von 1915/16, in: Mihran Dabag/Kristin Platt (Hrsg.): Verlust und Vermächtnis. Überlebende des Genozids an den Armeniern erinnern sich, Paderborn: Ferdinand Schöningh, S. 272–306.

Değerli, Esra Sarıkoyuncu (2008): Ağrı İsyânlarında Yabancı Parmağı (1926–1930), in: SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (18, Dezember 2008), S. 113–132.

Dündar, Fuat (2002): İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası, İstanbul: İletişim Yayınları.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı (1972, 2012a): Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924–1938), in: Kaynak Yayınları: Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyânları I, İstanbul: Kaynak Yayınları, S. 17–542.

Häussler, Matthias (2018): Der Genozid an den Herero. Krieg, Emotion und extreme Gewalt in Deutsch-Südwestafrika. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.

Jandarma Umum Kumandanlığı (1932): Dersim. Ankara: Dahiliye Vekaleti.

İnan, Afet/Akçura, Yusuf/Galip, Reşit et al. (1930): Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul: Devlet Matbaası

Naimark, Norman M. (2008): Flammender Hass. Ethnische Säuberungen im 20. Jahrhundert, Frankfurt a. M.: Fischer Taschenbuch Verlag.

Platt, Kristin (2005): Perspektiven und Aufgaben der Genozidforschung. Vom "sozialen Testament" zum Problem der globalen Enthistorisierung politischer Prozesse. 10 Jahre Institut für Diaspora- und Genozidforschung, in: Zeitschrift für Genozidforschung (6: 1), S. 8–41.

Tunçay, Mete (1989): Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931), İstanbul: Cem Yayınevi.